

ALGEMEEN

J. Renes, *Landschappen van Maas en Peel. Een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg* (Dissertatie Wageningen 1999, Maaslandse monografieën (groot formaat) IX; Leeuwarden: Eisma, Maastricht: Stichting Maaslandse monografieën, 1999, 4 kit. + 538 blz., ISBN 90 74252 84 2).

Al langere tijd wordt er in Nederland voor gepleit om de kennis van het verleden een belangrijker rol te laten spelen bij de (her)inrichting van de ruimte. Maar wat uit het verleden is zo belangrijk dat het ook in de toekomst zichtbaar of herkenbaar moet blijven? En hoe overtuig je niet ter zake kundige bestuurders, planologen en architecten van het belang van dergelijke zaken? En aan welke eisen moet het planologische instrumentarium voldoen om het verleden zijn geëigende plaats in de toekomstige inrichting van de ruimte te kunnen geven? Allemaal vragen die niet eenvoudig te beantwoorden zijn. Deze problematiek wordt de laatste jaren gewoonlijk aangeduid als de externe integratie van de cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening. Breed geformuleerd wordt daarbij onder cultuurhistorie verstaan alle landschappelijke fenomenen in of aan het aardoppervlak die een verwijzing inhouden naar vroegere bewoningsfasen of naar oude gebruiks- en inrichtingsvormen van het land.

Renes wil in zijn omvangrijke studie laten zien op welke wijze de gegevens over het historische cultuurlandschap een rol kunnen spelen in de ruimtelijke ordening. De historische geografie is echter niet de enige discipline die van belang is voor de ruimtelijke ordening. Ook de archeologie en de bouwhistorie worden tot de cultuurhistorische disciplines gerekend, maar bovendien moeten in dat verband de historische ecologie en de tuin- en landschapsarchitectuur worden genoemd. De beoefenaren van al deze disciplines zijn ervan overtuigd dat zij een bijdrage kunnen leveren aan de ruimtelijke ordening, maar groot is de verdeeldheid als het gaat om de vraag of die bijdrage vooral disciplinair dan wel interdisciplinair moet zijn. Anders gezegd: kunnen de beoefenaren van de verschillende disciplines volstaan met het indienen van een disciplinair wensenlijstje bij ontwerpers en planologen of moet de cultuurhistorie worden gezien als een ondeelbaar facet van de ruimtelijke ordening. In het laatste geval hebben de beoefenaren van de verschillende cultuurhistorische disciplines de taak om gezamenlijk een integraal beeld van de cultuurhistorische kwaliteiten van de verschillende streken, dorpen en steden in ons land te tekenen. Blijkens de voorliggende studie is Renes een uitgesproken voorstander van een disciplinaire benadering van deze problematiek. Uw recensent heeft in dit opzicht altijd een andere positie ingenomen. Het is hier niet de plaats om de gevoerde discussie te herhalen. Volstaan kan worden met de vaststelling dat er in dit boek met geen woord wordt gerept over de problematiek van de zogeheten interne integratie van de cultuurhistorie.

Het boek van Renes is het eindresultaat van een langdurig onderzoeksproces waaraan, naast de auteur, verschillende personen van de Stichting voor Bodemkartering c. q. het DLO-Staring Centrum hebben gewerkt. Het onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het provinciaal bestuur van Limburg ter voorbereiding van de herziening van het streekplan. Daarbij bestond de verwachting dat de onderzoeksresultaten bruikbaar zouden zijn enerzijds voor het behoud van waardevolle landschapselementen en -patronen en anderzijds als inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen.

Het boek bestaat uit vijf delen en in een afzonderlijke omslag zijn twee kaarten (schaal 1:50.000) toegevoegd, elk verdeeld in een noord- en een zuidblad. Eerst wordt een toelichting gegeven op begrippen als (historische) geografie, cultuurhistorie en (cultuurlandschap, behoud en beheer. Daarna volgt een overzicht van de ontwikkeling van het toegepaste historisch-geografische

onderzoek in Nederland, met een wel erg Wagenings beeld van de laatste decennia. Voor het overige staat in dit boek de historische ontwikkeling van het cultuurlandschap van Noord- en Midden-Limburg centraal. Schrijver heeft daarin de bestaande kennis in een systematisch overzicht samengevat en lacunes in de beschikbare kennis waar mogelijk gericht opgevuld.

Het onderzoek betreft niet alleen een groot gebied maar wil tegelijkertijd recht doen aan de lange bewonings- en landschapsgeschiedenis ervan. Dat roept een methodologisch probleem op. In een zo groot gebied kan men niet van alle ruimtelijke patronen en landschapselementen, de ontwikkelingsgeschiedenis in detail onderzoeken, maar de uitdieping van het ontwikkelingsproces dat deze elementen en patronen hebben doorgemaakt, leidt noodzakelijkerwijs tot toespitsing op specifieke plekken en gebieden.

De schrijver heeft geprobeerd deze methodologische moeilijkheid op te vangen door in deel twee van het werk vooral de aandacht te richten op de ruimtelijke structuur van Noord- en Midden-Limburg en, in aansluiting daarop, de voornaamste geografische kenmerken van het cultuurlandschap aan te geven op een los bijgevoegde kaart. Vervolgens wordt in deel drie nader ingegaan op het ontginningsproces en de geschiedenis van onder andere de steden en bossen in het studiegebied. Ook hier zijn de voornaamste bevindingen weer samengevat in een kaart. Verwijzingen over en weer moeten het betoog tot een samenhangend geheel maken. Het vierde deel bevat een toelichting op de kaarten, een cultuurhistorische waardering en een aantal opmerkingen over het behoud van historische landschappen, en het laatste deel bevat de conclusies en aanbevelingen. Het boek is rijk geïllustreerd en voorzien van een omvangrijke samenvatting in het Nederlands en het Engels.

Buitengewoon veel onderwerpen worden in dit boek behandeld. Steeds gaat het om puntig geformuleerde essays waarin de huidige stand van kennis op kritische wijze wordt samengevat en vermengd met wetenswaardigheden en interessante details. Waar nodig plaatst de schrijver een aantal verklaringen of meningen naast elkaar zonder zelf stelling te nemen. Door de ver uitgewerkte inhoudsopgave zijn de thema's gemakkelijk terug te vinden. Het spreekt vanzelf dat niet alles even grondig behandeld kan worden, maar gezien de dikte van het boek lijkt het onzinnig om naar meer te vragen. Alles overziende gaat het om een interessant en goed leesbaar overzichtswerk waarin de geografie en de geschiedenis van een groot gebied worden geschetst. Door op deze wijze brede bekendheid te geven aan de achtergronden van de ruimtelijke verscheidenheid, heeft de schrijver ongetwijfeld het maatschappelijke draagvlak voor het behoud van de cultuurhistorische kenmerken van het studiegebied versterkt.

G. J. Borger

H. Gras, e. a., ed., *Geschiedenis van Assen* (Assen: Van Gorcum, 2000, 512 blz., €29,50, ISBN 90 232 35215).

Tussen 1258 en ongeveer 1600 bestond Assen slechts uit een verzameling gebouwen van Maria in Campis, een cisterciënzer vrouwenklooster. Daarna werd het de plaats waar het provinciaal bestuur vergaderde. Door de aantrekkingskracht van het bestuurscentrum groeide Assen van 113 inwoners in 1630 naar 600 eind achttiende eeuw. Pas in de negentiende en twintigste eeuw groeide de stad onstuimig, zij het dat het accent bleef liggen op bestuurlijke en regionaal-verzorgende functies. Deze ontwikkeling heeft belangrijke consequenties gehad voor de opbouw van de *Geschiedenis van Assen*: in vergelijking met veel West-Nederlandse stadsgeschiedenissen is er geen middeleeuwse stad te beschrijven en de stad is kleinschalig in de vroegmoderne periode. Zodoende is er automatisch meer aandacht voor de negentiende, en vooral voor de